

ISSN 2181-7138

МУАЛЛИМ ХАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҲ

Илимий-методикалық журнал

2023

5-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хам хабар агентлиги тәрепинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы гууалық берилген.*

Нөкис

5-сан 2023

сентябрь

Шөлкестіріушілер:

*Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендируі Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы*

**Редактор:
А. Тилегенов**

Редколлегия ағзалары:

Максет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Ерполат АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Тўлкин АЛЛАЁРОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА
Шахло БОТИРОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Алишер ЖУМАНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Холбой ИБРАГИМОВ
Умида ИБРАГИМОВА
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ

Уролбой МИРСАНОВ
Нуржан МАТЧАНОВ
Шукурилло МАРДОНОВ
Бахтиёр РАХИМОВ
Фуркат РАЖАБОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Феруза САПАЕВА
Қаххор ТУРСУНОВ
Нурзода ТОШЕВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Амангелди КАМАЛОВ
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Гулрухсор ЭРҒАШЕВА
Гавхар ЭШЧАНОВА

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ АДЕБИЯТ

Nurlibekova G. M. Glyuttonimlarning lingvomaʼdeniy ahamiyati (qaraqalpaq tili misolida)	5
Nuratdinova J. S., Kubeysinova D.T. Avil xojaligi talim bagdari studentlerine ingliz tilin oqitwda emi dasturining qollaniliwin engiziw boyinsha is ilajlar	12
Matchonov S. O'zbekiston xalq shoiri G'afur G'ulomning 120 yilligiga. G'afur G'ulom – faylasuf shoir va yozuvchi	18
Djuraev M. Integratsiya va matnni o'rganishda qiyosiy usul	22
Tojiyeva X.B. Asar badiiyatini o'rganishda fanlar integratsiyasidan foydalanishning ahamiyati	28
Abdullaeva X.N. Sehrli ertaklarda oltin sifatlanishining mo'jizaviylikni ifodalashdagi o'rni	34
Рустамова Ф.М. Современное состояние обучения рки в архитектурно-строительных направлениях нефилологических вузов	40
Kuyliyeva G., Yakubov I. The truth of history and the greatness of human destiny in muhammad ali's tetralogy "Ulug' Sultanat"	46
Djumambetova D. K., Xadjieva D.T., Eshimbetova G.D., Janabergenova Z. K., Kamalova N.B. Teaching pragmatics through speaking and writing activities; complaining	54

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Абдимуратова Н.П., Абдимуратов Ж.П. Муғаллимнинг социал педагогикалык профессиограммасы	64
Turdimuratova D.M. Qaraqalpaqlarning dasturiy onermentshilik madeniyati haqqinda ham etnografiyalik izertlewler	71
Pulatova O.X. Bo'lajak muxandislarining muloqot madaniyatlarini rivojlantirishning pedagogik uslublari (pedagogika yo'nalishi)	77
Mambetkarimov B.M. Oliy ta'lim muassasalarida interfaol darsni tashkil etishning umumiy tamoyillari va algoritmi	80
Suyarov Z.E. Kambag'allikning mohiyati va ijtimoiy hodisa sifatidagi xususiyati	88
Мухтарова Т. Ta'lim falsafasi: yangi bilim sohasini shakllantirish yo'lida	94
Aripova Z. Ta'lim tarbiyaga oid falsafiy qarashlar	98
Kurbonova N. Ta'lim-tarbiyaga oid sharq mutafakkirlarining ma'naviy va axloqiy qarashlari	101
Odilov K. G'arb va Sharq falsafasi olimlarining ta'lim- tarbiya haqida qarashlari	105
Haytbayeva S.R. Kompetensiyaviy yondashuv asosida ta'lim mazmunini takomillashtirish va o'quvchilar kompetentligini rivojlantirishning nazariy asoslari	109
Хусанова С.И., Сандханова Н.Ж. Ҳаёт хавфсизлиги қоидаларини ўргатишнинг замонавий мактаб ўқувчиларини тайёрлашдаги аҳамияти	114
Искандарова Д.М. Олий таълим тизимининг талаба ёшлар аксиологик ориентациясига таъсири	123
Muslimov Sh.N. Bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarining kasbiy sifatini shakllantirishning mazmuni	134
Safarov A.R. Zamonaviy mehnat bozori sharoitlariga Professional ta'lim muassasalari bitiruvchilarini kasbiy moslashtirish	137
Мустафоева Д. Мутахассис кадрларнинг бошқарувчанлик компетентлигини ривожлантиришда коммуникатив мулоқот ва унинг механизмлари	142
Sattorova M. A. Ijtimoiy yo'nalish talabalarini inklyuziv ta'limga tayyorlashning dolzarb muammolari	147
Сатторова М. Таълим ва тарбия жараёнида инклюзив таълим ижтимоий феномен сифатида	151
Muslimov N.A., Xolxodjaeva D.Sh. Kompetensaviy yondashuv asosida o'quvchilarda xorijiy til (ingliz tili) ga oid kasbiy ko'nikmalarni shakllantirishda didaktik imkoniyatlarning kamchiliklari	157

Исмаилова З. Ёшларни ижтимоий фаоллиги ва ташаббускорлиги асосида маънавий-ахлоқий компетентлигини ривожлантириш	163
Nizamova Sh.I. Ta'lim tizimini boshqarishda inson resurslaridan foydalanish	171
Mahkamov U. Bo'lajak o'qituvchilarning tarbiyaviy ishlarga tayyorlash xususiyatlari	178
Ражабов Ф.Т. “Замонавий педагогик ёндашувлар” тушунчаси ва унинг педагогик мазмуни	184
Saparboyeva D.S. Kitob o'qish-ma'naviyatning asosiy mezonlari	189
Utamuradov U.M. O'quvchilarda huquqiy kompetensiyalarni shakllantirish pedagogik muammolari	194
Султанов Е.Қ. Бўлажак қишлоқ хўжалиги мутахассисларининг касбий компетенциясини виртуал (график визуализация ва 3d-модел) технологиялари ва мосафавий таълимдан фойдаланиш орқали методикасини такомиллаштириш	198
Халиков А.А. Бўлажак ўқитувчиларни касбий жиҳатдан шакллантиришнинг асосий босқичлари	207
Султанов Е.Қ. Компетенцияга асосланган ёндашув асосида қишлоқ хўжалиги йўналиши талабаларнинг мустақил ишларини бажариши ҳақида	212
Абдуллаева Н.М. Тенденции в развитии образования	220
Сафарова С. О. Глобальные экологические проблемы и пластиковая жизнь или один миллиард пластиковых индийских слонов	230
Sotiboldiyeva M.Q., Maxmanazarova N.I. The effect of ict tools in teaching writing for students	236
Mirzohidova N., Jontemirova Yu. The importance of material designing in development of efl classroom	241

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИК ТИЙКАРЛАРИ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Жамолдинова О.Р. Гендер тенгликка эришиш демократик қадрият	246
Aripova Z. Falsafa fanining predmeti, mazmuni va jamiyatdagi roli	254
Рахимова Г.С. Совет ҳокимияти саноатлаштириш сиёсатининг экологик ҳолатга таъсири	258
Абдурахимова Т.А. Болонья келишувининг генезиси ва эволюцияси	266
Qosimov D.A. O'zbekistonda iqtisodiy islohotlarning oqibatlari	275

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Shukurov A.U. Elektron ta'limda bulutli tizimning rivojlanish bosqichlari va zamonaviy holati	280
Baymuradova S.E. Geografiya ta'limiga masofaviy ta'lim texnologiyalarini joriy etishning ilmiy-metodik ta'minotini takomillashtirish	286
Mirzayeva L.E. Geografiya ta'limida elektron axborot ta'lim vositalaridan foydalanish – ta'lim jarayoni samaradorligini ta'minlash omili sifatida	292
Ergashev N.G'. Raqamli texnologiyalar sharoitida talabalarga texnik tizimlarni iyerarxik o'qitishning ilmiy-metodik tizimini tashkil qilish modeli	298
Mamatxunov Yo.A. Fizika fanidan laboratoriya ishini PHET dasturi yordamida a4 format metodi orqali tushuntirish (magnit yordamida induksion tok hosil qilish) mavzu misolida	305
Umarov A.V. Ta'limni axborotlashtirish sharoitida bo'lajak muhandis-pedagoglarni mediamadaniyatini rivojlantirish modeli	309
Maxmudov F. Bir o'zgaruvchili ko'phadlar	323

БАСЛАЎЧИ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТАРБИЯ

Zufarov T. U. Harakatli o'yinlar boshlang'ich sinf o'quvchilari tarbiyasining asosiy va samarali usuli sifatida	327
Kuranbayeva H.A. Ona tili o'qish ta'limida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining lingvopedagogik kompetensiyalarini takomillahtirish	333
Nosirova U.A. Aqliy zaif bolalarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda faol o'qitish usullaridan foydalanish	339
Байметов Б.Б., Атажанова Р.Р. Бошлангич синф ўқувчиларининг ижодий қобилиятларини фаоллаштириш технологиялари	345
Saidnazarova T.M. The role of the school subject «technology» in the primary school of public education of the republic of Uzbekistan	354

СЎЎРЕТЛЕЎ ӨНЕРИ ҲАМ МУЗЫКА

Ergashev M.I. Musiqiy-emotsional intellekt – o'quvchilarda kreativ va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishning metodik omili sifatida	359
Ergashev M.I. Musiqa ta'limida o'quvchilarning kreativ va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi va uni amalga oshirish bosqichlari	370

ФИЗИКАЛЫҚ ТАРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Жўраев Б. Олий таълим тизимида талабалар билим олиш жараёнида маънавий ва жисмоний баркамоллик ўртасидаги мувозанатни сақлаш	383
Jumayev A.T. 10-14 yoshli maktab o'quvchilari ichidan voleybol sport turiga tanlab olishning mazmuni	390
Anorboyev B.D. O'quvchilar bilan futbol o'yini bo'yicha o'quv-mashg'ulot metodikasining nazariy asoslari	395

БАСЛАЎЫШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

HARAKATLI O'YINLAR BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARI TARBIYASINING ASOSIY VA SAMARALI USULI SIFATIDA

Zufarov T. U.

Chirchiq davlat pedagogika Universitet

“Jismoniy madaniyat Nazariyasi” kafedrası katta o'qituvchi

Tayanch so'zlar: harakatli o'yinlar, kichik maktab yosh, o'yin, samarali usul, ta'lim.

Ключевые слова: подвижные игры, младший школьный возраст, игра, эффективный метод, воспитание.

Key words: action games, primary school age, game, effective method, education.

O'yin bolalikning hamrohidir, u yerda inson yangilanadigan dunyoni kashf etadi. O'yin tabiatini tushunish-bolalik tabiatini bilish. Boshlang'ich maktab yoshi, o'yinni, ta'lim jarayoniga kiritish uchun eng qulay vaqt hisoblanadi.

Inson bolalikdan turli yo'nalishdagi harakat malakalarini ongsiz va ongli tarzda bajaradi. Natijada shu harakatlar ma'lum jismoniy sifatlar (kuch, tezkorlik, chaqqonlik, chidamlilik, egiluvchanlik) tusida rivojlana boradi. Sekin-asta hayotiy zarur harakat malakalari (yurish, yugurish, sakrash, to'xtash, osilish va hk.) sayqal topadi. Mutaxassislarning fikriga asosan shu jismoniy sifatlar va hayotiy zarur harakat malakalari harakatli o'yinlar yordamida yanada samaraliroq rivojlanishi isbotlab berilgan [1,2].

O'qituvchining vazifasi bolaning qiziqarliligi uchun jiddiy mashg'ulotlar o'tkazishdir, bu esa o'quvchining charchashi va zo'riqishini minimallashtiradi va dars davomida diqqatini saqlab turadi, deb hisoblayman. Asarda birinchi bor bolaning dunyoga ta'sir ko'rsatish ehtiyoji shakllanadi va namoyon bo'ladi [1].

Muvaffaqiyatli bo'lishning asosiy shartlaridan biri jismoniy tarbiya muammolarini hal etish bolalarning faol harakat faoliyati bo'lib, u barcha ish shakllaridan integratsiyalashgan holda foydalanish orqali ta'minlanadi.

O'yin jarayoni bilan bog'liq bolalar uchun yoqimli jismoniy va faol harakatlar, noma'lum o'yin har doim yangi bir elementni o'z ichiga oladi. Axir shu o'yin, vaqti-vaqti bilan takrorlansa ham, avvalgi versiyalarga o'xshamaydi, uning ishtirokchilarining harakatlari bir xil emas. Faqat bo'lajak o'yinni kutish bolalarda ijobiy hissiyotlarga sabab bo'ladi. Shu sababli maktabda o'yinlardan

foydalanish haqida gapirganda, bir tomondan, bolalarning o'yinga bo'lgan ishtiyoqini, ikkinchi tomondan esa pedagogik rahbarlik darajasiga qo'yiladigan talablarni, maktab jamoasida o'yinni rejalashtirish va undan tizimli foydalanish muhim ahamiyatga ega bo'lib, kutilgan pedagogik samarani belgilaydi.

Harakatli o'yinlar eng to'liq bolalik tabiatiga mos. Bunday o'yinlar ishtirokchilarga keng ko'lamli xatti-harakatlarni beradi, ularning harakatlarini oldindan bashorat qilib bo'lmaydi. Harakatli o'yinlar epchillik, tezkor reaksiya va ixtirochilikni rivojlantiradi.

Jismoniy sifatlarni tarbiyalashda harakatli o'yinlarning o'rni. Maktab davridan boshlab o'quvchilarning ma'naviy, jismoniy va funksional shakllanishida harakatli o'yinlarining o'rni beqiyosdir. Standart mazmundagi vazifa, ko'rsatma yoki mehnat va sport mashqlarini bajarish kishini tez toliqtiradi. Lekin, shunday harakatlarni milliy o'yinlar asosida, ijro etish odamning ruhiyatiga ijobiy ta'sir etib, charchash muddatini orqaga suradi. Shuning uchun sport mashg'ulotlarida, ayniqsa yosh sportchilarni dastlabki tayyorlashda turli mazmunga hos harakatli o'yinlardan foydalanish alohida amaliy ahamiyatga egadir.

O'yinlar o'zining hammabopligi (universalligi), ko'p funksionalligi va keng ta'sirchanligi bilan xilma-xil toifalarga bo'linadi. Jumladan, jismoniy sifatlarni, nutqni, talaffuzni, merganlikni, tadbirkorlikni, hisobni va hokazo xislatlarni rivojlantiruvchi o'yinlari shular jumlasiga kiradi. Lekin, qanday o'yin bo'lmasin, unda harakat elementi yoki harakatlar majmuasi mavjud bo'ladi. Harakatli o'yinlar o'z mazmuni va mohiyati jihatidan sport o'yinlaridan tubdan farq qiladi. Harakatli o'yinlar sport o'yinlari kabi maxsus tayyorgarlik, muayyan musobaqa qoidasi, sport kiyimi, muddati, maydoni, ishtirokchilar tarkibi kabi aniq chegaralangan me'yoriy omillarni talab qilmaydi. Faqat bittagina harakatli o'yinni turli joyda, va vaqt davomida, kiyimda, tarkibda (soni jihatdan) o'ynash mumkin. Eng muhimi harakatli o'yin davomida kuzatiladigan erkin va ixtiyoriy harakatlanishlar (nostandart harakat yo'nalishi, qichqiriq, xushchaqchaqlik va hokazo) ijobiy emotsional holatni (reaksiyasini) yuzaga keltiradi. Ushbu holat esa o'z navbatida sport mashg'ulotida (yoki standart mashqlar seriyasini ijro etganda) tezroq vujudga keladigan charchash asoratlarini "chetlab" o'tishiga yoki kechroq paydo bo'lishiga yordam beradi.

Harakatli o'yinlar bo'yicha O'zbekistonda yetakchi mutaxassis-olimlar T.Usmanxo'djaev va F.Xo'jaevlar (1992) turli yo'nalishdagi harakatli o'yinlarni tashkil qilish va o'tkazish masalalariga oid qator tavsiyalar berib o'tishgan. Jumladan, ularning fikricha harakatli o'yinlarni tashkil qilish va o'tkazishda bir qator masalalarga e'tibor berish maqsadga muvofiq.

1. O'quvchilarning jismoniy barkamolligi, salomatligini yaxshilanishiga, chiniqishiga, tana a'zolari va umumiy ish qobiliyatining o'sishiga yordam berish;

2. Erkin harakat qila olish imkonini bera oladigan bilimlar va hayotiy zarur harakat malakalarini shakllantirish;

3. Ruhiy, aqliy, kasbiy va irodaviy sifatlarni rivojlantirish;

4. Umumiy va maxsus jismoniy sifatlarni tarbiyalash;

5. Jasurlik, topqirlik, zukkolik, tadbirkorlik xislatlarini rivojlantirish shular jumlasidandir. Mualliflar turli sinf o'quvchilariga mos o'yinlar, yilning turli fasllarida, kunduzgi va kechqurun o'ynaydigan o'yinlarni saralab berishgan va ularning mohiyatini yoritishga muvaffaq bo'lishgan. Eng asosiysi, mutaxassislar maktab sport seksiyalarida, jumladan sport o'yinlari bilan shug'ullanuvchi bolalarga «Mushuk va sichqon», «Bo'sh joy», «Qoziq», «Bo'ri zovur ichida», kabi o'yinlardan foydalanish maqsadga muvofiq deb ta'kidlaydilar.

Boshlang'ich sinflarda harakatli o'yinlardan foydalanish tajribasini o'rganish. Jismoniy tarbiya darslarida va darsdan tashqari vaqtlarda o'tkaziladigan sport mashg'ulotlarida harakatli o'yinlardan foydalanish bolalar jismoniy sifatlarini rivojlantirish va harakat malakalariga o'rgatish samaradorligini oshiradi. Ushbu fikrning qanchalik to'g'riligi 1-bobda qayd etilgan ilmiy-uslubiy adabiyotlar tahlilida aniq isbot qilib beradi. Ma'lumki, bolalar go'dakligidan boshlab erkin harakat qilishni yoqtiradilar. Bunday erkin harakatlar bemaqsad bo'lmaydi. Agar turli-tuman o'yinchoqlar (qo'g'irchoqlar, ayiqcha, qushcha, samolyot, avtomobil, traktor va hk.) har xil joylarga sohib tashlangan bo'lsa, emaklab yuradigan yoshdagi bolalar ham o'zi yoqtirgan (rangi, turi, katta-kichikligi) o'yinchoqlarni olish niyatida harakat qiladilar. Demak, jismoniy yoki sport mashg'ulotlarini tashkil qilishda ham bolalarning yoshi, jinsi, qiziqishi va boshqa xislatlari e'tiborga olinishi lozim. Sport tayyorgarligi ko'p bosqichli murakkab pedagogik jarayon bo'lib, mashg'ulotlarni ilmiy asosda tashkil qilishni taqazo etadi. Mashg'ulotlarda qo'llaniladigan jismoniy va texnik-taktik mashqlar shug'ullanuvchi bolalarning yoshi, jismoniy va funksional imkoniyatlariga moslab rejalashtirilishi va qo'llanilishi lozim. Ushbu mashqlar soni, shiddati, qaytarilishi va davom etishi vaqti biologik qonuniyatlarga asoslanishi darkor. Agar mashqlar yuklamasi bolaning imkoniyatidan o'ta yuqori bo'lsa, bunday yuklama shu bolaning organizmiga salbiy ta'sir etishi mumkin. Aksincha, yuklama imkoniyatdan kam bo'lsa shakllanish jarayoni sustlashishi muqarrar[4,5].

2-sinf o'quvchilarida jismoniy tayyorgarliklarining rivojlanganlik darajasi 20 nafar 9 yoshli 2 sinf o'quvchilari ustida olib borilgan tadqiqotlar

shuni ko'rsatdiki, ularning bo'yi o'rtacha 124,15 sm, vazni – 32,0 kg ni tashkil etdi (2- jadval) jismoniy tayyorgarligi esa ancha zaif rivojlanganligidan darak beradi. Shu yoshdagi o'g'il bolalarning jismoniy tayyorgarligi «Alpomishva Barchinoy» test ko'rsatgichlari bo'yicha tadqiqotimizda ishtirok etgan bolalarnikidan ancha yuqori ekanligi kuzatildi. Masalan, «Alpomish va Barchinoy» test ko'rsatgichlari bo'yicha 30 m ga yugurish natijasi 6.2-5.5 s, joydan uzunlika sakrash 125 smga teng bo'lsa, bizni tekshiriluvchilarimizda muvofiq ravishda 7.6 s, 120.9 sm, ni tashkil etdi.

Umum ta'lim maktablarida harakatli o'yinlarni uyushtirish, milliy ongni shakllantirish omili sifatida.

Shunday qilib biz umumtalim maktablarida o'quvchilar bilan o'zbek milliy harakatli o'yinlarini tashkil qilishda avvalo quyidagi vazifalarni hal etishni oldimizga maqsad qilib qo'ydik:

- o'quvchilarni jismoniy kunikma va malakalarini oshirish;
- milliy maktab o'quvchilarini har tomonlama jismoniy rivojlantirish.

Jismoniy tarbiya o'quv dasturi ishlab chiqilayotganda o'lkamiz iqlimi va joylashuvi milliy an'analarga xos xususiyatlar maktablarning moddiy o'quv sport bazasi e'tiboriga kam olinadi. O'quvchilarni jismoniy tarbiyalashda majburiy mashg'ulotlar o'rniga milliy xalq o'yinlarini jismoniy mashqlar va milliy sport turlarini saralab olish, ularning hajmi yo'nalish va tasirchanligini belgilashda Ibn Sinoning "Al Qonun", Kaykovusning "Qobusnoma" Mahmud Qoshg'ariyning "Devoni lug'ati turk" asarlari ajoyib manba bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, o'zbek sportning milliy turlari kurash (Buxorocho, Farg'onacha va hk), "Chavlon", "Uloq", "Zuvvulotar" va boshqalarni dars va darsdan tashqari ishlarida joriy etish ko'zlangan maqsadni beradi. Binobarin, o'quvchilarning qiziqishlari yosh va jins xususiyatlari, jismoniy rivojlanishi va tayyorgarlik darajasini kuzatish, shu asosda mashqlarni qaytadan ishlab chiqish, yoshlarni har tomonlama yetuk, inson qilib tarbiyalashda zamonaviy mukammal tajriba sinovlaridan o'tgan mashq va sport turlarining ahamiyatini hisobga olish nihoyatda zarur. Buning uchun tegishli vazirliklar mablag' ajratishi, pedagogika sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlari bir maqsad sari birlashtirilishi, olimlar, o'qituvchilardan iborat maxsus ishchi guruhlarini tuzish lozim. Hozirgi kunda bajariladigan har bir ish, yumush uchun mablag' ajratilishi va uning natijasi oldida javobgarlik hissi turadi, shuning uchun bo'lsa kerak, uni bozor iqtisodiyoti deb ataydilar, undan tashqari uni bir–ikki kishi yoki biror muassasa o'zi ishlab chiqib poyoniga yetkaza olmaydi, u bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan jiddiy ilmiy tadqiqot va uslubiy ishlar mazmunini o'z ichiga qamrab oladi.

Milliylashtirilgan maktablarda jismoniy tarbiya fanidan yigit va qiz bolalarni alohida o'qitish milliy an'analarimizdan kelib chiqadi. O'gil bolalar kelajakda ota, oila boshlig'i bo'ladilar. Shuning uchun jismoniy mashqlarni, milliy o'yinlar va xalqning turmush tarzi, hayotiy zarur bo'ladigan malaka va ko'nikmalarni bevosita shakllantiradigan va taraqqiy ettiradigan harakatlar tanlab olinishi kerak. Jismoniy tarbiya qizlarimizni iffatli, iboli, hayoli va nazokatli, ko'rkam, yigitlarni kuchli, chidamli, or-nomusli, qilib tarbiyalamog'i zarur.

Ming yildan oshiq merosga ega bo'lgan xalqimizning jismoniy tarbiyasi va milliy mafkurasi tajribagacha bo'lgan tadqiqot natijalaridan shu narsa ma'lum boldiki, hozirgi jismoniy tarbiya o'qituvchilari milliy ruhda talim-tarbiya saboqlarini olmaganliklari uchun maktab bolalariga G'arb uslubidagi sport turlariga ruju qo'yib milliylikdan uzoqlashib bormoqda. Sobiq sho'rolar davrida o'rinsiz ravishda xalq bayramlari, sayllarini o'tkazish cheklandi, natijada yoshlarning xalq o'yinlari va milliy sport turlariga bo'lgan loyoqadsizlikni yuzaga keltirdi. Bunga misol tariqasida bolalar bog'chasi, maktab va boshqa o'quv muassasalari o'quv dasturiga ularning kiritilmaganligini ko'rsatsa bo'ladi.

Umumta'lim maktablari o'quvchilarini jismoniy tarbiyalash majmua dasturida ham xalq o'yinlarini kiritish haqida tavsiyalar berilgan. Masalan, X.N. Tojiboyev, T.S.Usmonxodjayev „Harakatli o'yinlar“, N.Rahimjonova „Bolalar bog'chalarida o'tkaziladigan harakatli o'yinlar“ va boshqalar. Lekin yuqorida qayd etilgan barcha qo'llanmalarda xalqning iftixori, ichki ma'naviy dunyosi, g'ururi, uning xarakter xususiyatlarini belgilaydigan ijodkorlik, vatanparvarlik kabi o'ziga xos xususiyatlar aks ettirilmagan. Ahvol shunday ekan, hozirgi yashab turgan avlod – biz xalqning madaniy boyliklarini, qadriyatlarimizni tiklashimiz, faxr va g'urur ila kelajak avlodga bekamu-ko'st yetkazib berishimiz har birimiz uchun ham qarz ham farzdir. [3,4].

To'g'ri, keyingi yillarda xalq o'yinlari bir qator kitoblarda aynan o'zining aksini topa boshladi, masalan, T.Jahongirovning „O'zbek bolalari folklyori“, kitobi lekin undagi o'yinlar etnografik va folklyor nuqtai-nazardan talqin etilgan, chunonchi, ular hech qanday pedagog, ayniqsa, jismoniy tarbiya mutaxassisi bilan tanlab olinmagan, sog'lomlashtirish va talim-tarbiyaviy yo'nalish maqsadida saralanmagan.

Olib borilgan tadqiqotlarimizda yana shu narsa ma'lum bo'ldiki, bolalar o'ynar ekan, xalq tomonidan sovg'a qilingan va yuzaga keltirilgan o'yinga kirishib ketadilar. Yo'l-yo'lakay o'yinda xalq yaratgan madaniyat elementlari bilan yaqindan va chuqurroq tanishadilar, o'yinda qo'llaniladigan qadimiy atamalar va iboralardan foydalaniladi. Bu faqat o'yin qatnashchilarining

dunyoqarashlarini kengaytirib qolmasdan, o‘yinning o‘ziga xos xususiyatlarini va o‘z xalqining ma’naviy madaniyat durdonalarini tushunishga yordam beradi, chunonchi, boshqa o‘yinlar bilan taqqoslash imkoniyatini paydo qiladi.

Adabiyotlar:

1. Usmonxo‘djayev T.S., Qosimova M.U. 500 mashq va harakatli o‘yinlar. T.: O‘zDJTI nashriyot bo‘limi. 2006. - 60b.
2. Т.С. Усмонходжаев, Т. Ходжаев Ф. 1001 ўйин (1001 игра). Т., Ибн Сино, 2011, 352 с.
3. Былеева Л.В., Коротков И.М. Подвижные игры-М.: ФиС. 2002.
4. Ачилов, Т.С., Нурматов, Ф.А., & Зуфаров, Т.У. (2019). Формирование Технической подготовленности школьников как средство повышения эффективности процесса их физического воспитания. Maktab va hayot, 4 (144), 40-43.
5. Rasulev A.T., Pulatov A.A., Qosimova M.U. O‘zbek xalq o‘yinlari ularning tasnifi va tavsifi. // O‘quv qo‘llanma. Toshkent, 1996. - 98b.
6. U.Zufarov, D.Anarbayev “Shaxsning sog‘lom o‘sishi rivojlantirishda jismoniy tarbiyaning ahamiyati” // Uzlüksiz ta’lim // Ilmiy - uslubiy jurnal 6 – son 86-89 bet. Ilmiy maqola T.: 2018-yil.
7. Т.С. Усмонходжаев П.А. Усмонов 500 ҳаракатли ўйинлар 2011
8. Rasulev A.T., Pulatov A.A., Qosimova M.U. O‘zbek xalq o‘yinlari ularning tasnifi va tavsifi. // O‘quv qo‘llanma. Toshkent, 1996. - 98b .

РЕЗЮМЕ

Muallif kichik maktab yoshini o‘yin va o‘quv jarayoniga kiritish uchun optimal vaqt deb hisoblaydi. Jismoniy tarbiya o‘qituvchilari eng samarali deb hisoblaydigan harakatli o‘yinlarga misollar keltiradi. Bolalarning ongli intizomini shakllantirishda harakatli o‘yinlar katta ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlaydi. O‘yinni tashkil etish va boshqarish haqida tavsiyalar beradi.

РЕЗЮМЕ

Автор рассматривает младший школьный возраст как наиболее благоприятное время для включения игры в процесс воспитания. Приводит примеры игр, которые учителя физической культуры считают наиболее эффективными. Подчеркивает, что подвижные игры играют большую роль в воспитании сознательной дисциплины у детей. Даёт рекомендации по организации и руководству игрой.

SUMMARY

The author considers junior school age as optimum time for inclusion of a game in teaching and learning process. Gives examples of the games which Physical Education teachers assume to be the most effective. Emphasizes that active playing is of large importance in children’s conscious discipline forming. Makes recommendations about organization and management of a game.